

Asia: VN/34144/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi terveydenhuoltolain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Edustaako vastaaja

Muuta valtion viranomaista

2. Toteuttaako ehdotettu säädöskokonaisuus tavoitetta varhaisen tuen saatavuuden parantamisesta?

-

Ehdotetut toimet kohtaan 2:

-

3.1 Raskaudenaikaisissa neuvolapalveluissa

-

Ehdotetut toimet kohtaan 3.1:

-

Muita huomioita kohtaan 3.1:

-

3.2 Alle kouluikäisen neuvolapalveluissa

-

Ehdotetut toimet kohtaan 3.2:

-

Muita huomioita kohtaan 3.2:

-

3.3 Kouluterveydenhuollon palveluissa

-

Ehdotetut toimet kohtaan 3.3:

-

Muita huomioita kohtaan 3.3:

-

3.4 Opiskeluterveydenhuollon palveluissa

-

Ehdotetut toimet kohtaan 3.4:

-

Muita huomioita kohtaan 3.4:

-

4. Onko sääntely opiskeluterveydenhuollon ja siihen kuuluvasta sähköisestä terveystarkastuksesta terveydenhuoltolain 17 §:n 2 momentin ja 70 a §:n säännöksissä soveltamisen kannalta toimiva?

-

Ehdotetut muokkaukset kohtaan 4:

-

5. Onko esitetty sääntely valtioneuvoston asetukseen neuvolatoiminnasta sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sisällöstä riittävä terveystarkastusten toteuttamiseksi?

-

6. Yhtenä toimenpiteenä asetusluonnoksessa ehdotetaan kansallisten ohjeistuksien ja suositusten päivittäminen NEUKO-tietokantaan. Onko esitetty toimenpide riittävä?

-

7. Millaista muuta kansallista ohjausta ja toimenpiteitä esitetyn lainsäädännön onnistunut toimeenpano mielestänne edellyttää?

-

Muita huomioita hallituksen esityksen luonnoksesta:

Yhdenvertaisuusvaltuutettu huomauttaa esityksen puutteellisesta yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnista (esityksen kohta 4.2.3. perus- ja ihmisoikeusvaikutuksista) etenkin neuvolapalveluiden ja kouluterveydenhuoltoon kohdistuvien muutosehdotusten osalta. Esityksen tavoitteeksi ilmoitetaan sääntelyn keventäminen ja hyvinvointialueiden järjestämisvapauden lisääminen. Käytännössä lain tasoista velvoittavaa sääntelyä neuvolapalveluiden ja kouluterveydenhuollon sisällöstä ehdotetaan

purettavaksi ja yhdenvertaisuusvaltuutetun mielestä on vaarana, että hyvinvointialueiden harkintaan jää se, millä määräjain terveyden seurantaa ja edistämistä neuvoloissa ja kouluterveydenhuollossa tehdään. Käytäntöihin tulee varmasti vaikuttamaan myös hyvinvointialueiden taloudellinen tilanne ja käytettävissä olevat määrärahat. Tämä on omiaan lisäämään myös alueellista eriarvoisuutta.

Esityksen vaikutustenarvioinnissa ei ole lainkaan selvitetty sitä, mitä vaikutuksia lain tasoisen sääntelyn purkamisella on lasten ja perheiden yhdenvertaisuuteen. Neuvolapalveluiden universaalisuus on ollut suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan keskeinen asia ja palvelu, joka on koskenut yhdenvertaisesti kaikkia ja jolla on merkitystä erityisesti perheiden tukemisessa ja lasten terveyden edistämisessä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei yhdy esityksen käsitykseen siitä, että ehdotetuilla muutoksilla ei olisi lainkaan yhdenvertaisuuteen liittyviä perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia.

Valtuutettu katsoo, että esityksellä on yhdenvertaisuutta heikentäviä vaikutuksia erityisesti heikommassa asemassa oleviin henkilöihin ja perheisiin, joissa on esimerkiksi köyhyyteen, vanhempien mielenterveyden haasteisiin tai lähisuhdeväkivaltaan liittyviä ongelmia. Neuvolapalvelut ovat myös tärkeitä terveysneuvonnan näkökulmasta maahan muuttaneille perheille.

Esitys jättää epäselväksi sen, kuinka neuvolapalveluihin sisältyvä seuranta määräjain ja yksilöllisen tarpeen mukaisesti toteutuisi, mikäli koko väestöä ja kaikkia ikäluokkia yhdenvertaisesti koskevista laissa määritellyin määräjain tehtävistä tarkastuksista luovutaan. Esityksessä ei yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan myöskään riittävästi arvioida asiaa muiden vaihtoehtojen toteuttamistapojen kannalta, esimerkiksi siltä kannalta, jos koko ikäluokan kattavia tarkastuksia päädyttäisiin harventamaan sen sijaan että luovutaan määräaikoja koskevasta lain tasoisesta sääntelystä.

Yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on tärkeää erityisesti ihmisten perusoikeuksiin vaikuttavissa lakihankkeissa. Vaikutustenarvioinnissa on syytä huomioida eri syrjintäperusteet, relevantit vähemmistö- ja väestöryhmät sekä arvioida esityksen välittömät ja välilliset vaikutukset riittävästi myös intersektionaalisesta näkökulmasta. Olennaisuuden vaatimus tulisi hahmottaa suhteessa ihmisten elämään, eikä esimerkiksi suhteessa kyseisen ryhmän kokoon, sillä yhdenvertaisuusvaikutukset ovat usein merkityksellisiä juuri vähemmistöryhmien kannalta. Välittömien ja välillisten vaikutusten arviointi moniperusteisen syrjinnän näkökulmasta on tärkeää, koska henkilöt voivat kokea syrjintää useammasta eri syystä samanaikaisesti. Näissä tilanteissa syrjinnän kokemukset kasautuvat ja ovat usein voimakkaampia. Valtuutettu viittaa lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeeseen (valtioneuvoston julkaisuja 2022:66), jonka mukaan vaikutusarvioinnissa on huomioitava eri ryhmiin kohdistuvat välittömät ja välilliset vaikutukset, syrjinnän eri muodot sekä se, miten eri toteuttamisvaihtoehdot edistävät tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu yhtyy eduskunnan oikeusasiamiehen huomioihin siitä, että perusoikeuksien säätämisen lähtökohtana on se, että yksilön oikeudet ilmenevät riittävän

täsmällisesti laista. Valtuutettu katsoo, kuten eduskunnan oikeusasiamieskin, että täsmällisyysvaatimus edellyttää, että nyt lain tasolta poistettavista määräajoista annetaan valtioneuvoston asetuksen tasoista sääntelyä ja, että asetuksenantovaltuus kirjoitetaan velvoittavaan ja riittävän yksilöityyn muotoon.

Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että ehdotus huonontaisi todennäköisesti väkivallan tunnistamista, puheeksi ottoa ja puuttumista perusterveydenhuollossa. Suomea arvioinut kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden asiantuntijaryhmä GREVIO on huomauttanut sekä vuoden 2019 että vuoden 2024 raporteissaan sosiaali- ja terveydenhuollon tunnistavan puutteellisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, eikä väkivallankokijoita ohjata riittävästi erityispalveluiden piiriin.

Parisuhde- ja seksuaaliväkivallan kokemukset ovat Suomessa Tilastokeskuksen 2023 väestötutkimuksen mukaan hälyttävän yleisiä, mutta vain harva väkivaltaa kokenut ottaa asian oma-aloitteisesti puheeksi viranomaisen kanssa asioidessaan. Esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on korostanut, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa täytyy kartoittaa lähisuhdeväkivallan riskiä. Kartoittaminen kuuluu muun muassa äitiys- ja lastenneuvoloissa sekä kouluterveydenhuollossa tehtäviin laajoihin terveystarkastuksiin. Nykyisen valtioneuvoston asetuksen 338/2011 (VNA neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta) 13 §:n mukaan hyvinvointialueiden tulee huomioida lähi- ja parisuhdeväkivallan ehkäisy osana terveysneuvontaa. Parisuhde- ja muuta lähisuhdeväkivaltaa ei kuitenkaan mainita lainkaan uudessa ehdotuksessa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on todennut toistuvasti, että kansallisissa väkivallan vastaisen työn rakenteissa ja viranomaisvastuissa on puutteita, ja on siksi kannattanut hyvinvointialueita ja kuntia selvästi velvoittavaa sääntelyä. Nyt ehdotetut muutokset voivat toteutuessaan viedä tilannetta kuitenkin entistä huonompaan suuntaan väkivallan torjunnan näkökulmasta.

Muita huomioita asetusluonnoksista:

-

Stenman Kristina
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

Björkberg Elli
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto